

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 1	Стр. 79 - 102	Ниш	јануар - март	2009.
----	-----------	-------	---------------	-----	---------------	-------

UDK 316.647.8:316.837(497.11) 316.83+004.738 (497.11)

Превод

Лизелот Ван Велзен

Примљено: 31.12.2008.

Холандија

**БЕЗ ИЧЕГА У БЕОГРАДУ:
ЕТНОГРАФСКА СТУДИЈА О СВАКОДНЕВНИМ
ИСКУСТВИМА СРПСКИХ ГЕЈЕВА И ЛЕЗБЕЈКИ У 2004.
ГОДИНИ***

Резиме

Текст стипулира тежину и комплексност одржавања алтернативног сексуалног идентитета у хетеронормативном и хомофобичном друштвеном контексту. Описан је двоструки карактер ставова према хомосексуалности као и последице које јавно манифестовање исте носи са собом. У таквом социјалном миљеу, мењање сексуалних идентитета (хетеросексуални, бисексуални, хомосексуални) јавља се као нужна потреба већине хомосексуалаца у Србији у циљу очувања своје социјалне и економске позиције у друштву. Као допуна претходним запажањима, ауторка се осврће на улогу интернета као главног канала комуникације у циљу остваривања контакта са другим члановима заједнице.

Кључне речи: хомосексуалност, хомофобија, саморазумевање, мењање идентитета, пролажење, двострукост ставова, интернет

Једног кишног петка у фебруару 2004. године, била сам гост Владе и Николе. У кухињи њиховог малог али удобног дорђолског стана Никола нам је припремао гибаницу. На радост момака, тестенине са сиром су моје омиљено српско јело. Влада је био одушевљен чињеницом да сам Холанђанка. „Тако смо сретни што смо те упозна-

LiselottteV@yahoo.com

* Liselotte van Velzen "Down and Out in Belgrade: An Ethnographic account on the Everyday Life Experiences of Serbian Gays and Lesbians in 2004", in: Roman Kuhar and Judit Takács (ed.) (2007) *Beyond The Pink Curtain: Everyday Life of LGBT People in Eastern Europe*, Ljubljana: Peace Institute, pp. 15-33.

ли“ рекао је отварајући флашу црног вина „за специјалне прилике“. Када си поменула да си из Холандије, уздрмала си ми свет, ноге су ми ослабеле. Насмејао се. „Дан пошто смо те упознали, причали смо о томе да одемо у Холандију и венчамо се тамо“. Током вечере, разговарали смо о геј животу у Београду, о истраживању које спроводим и о Холандији. Напослетку, нисам могла а да им не поменем да је једино могуће венчати се у Холандији уколико је бар један од супружника држављанин моје земље. Владино лице одавало је тугу. Објаснио ми је да очајнички жели да напусти земљу: „Хоћу само да одем одавде. Не желим да се пробудим са педесет година, размисљајући 'шта сам урадио са својим животом?'. Живомо са врло мало пара, знаш, просечна плата овде је око две стотине еура месечно. Чак и поред тога, овде не могу да будем оно што јесам. Не могу јавно да покажем своју љубав према Николи, што очајнички желим. Све што имамо је овај мали стан – то је једино место где можемо бити оно што јесмо.“

Прича о Влади и Николи и чињеници да је њихов стан „једино место где могу бити оно што јесу“ сликовито описује комплексност положаја гејева и лезбејки, хомосексулног начина живота, као и могућност одржања присног односа са особом истог пола у српском друштву. Овај рад тежи да одговори на питање како млади гејеви и лезбејке у Београду доживљавају своју свакодневницу.

Када сам 15. фебруара слетела на београдски аеродром, била сам одлучна да одговорим на питање: који су то социјални и културни фактори који утичу на процес саморазумевања младих гејева, лезбејки и бисексуалаца у Београду, те како ови млади људи доживљавају своје „другачије“ сексуалне оријентације? Преко форума веб сајта „gay-serbia“ упознала сам неколико младих особа. Нашли смо се на кафи у граду, почела сам да упознајем њихове пријатеље и пријатеље њихових пријатеља, била сам позвана на њихове журке, и сама приредила рођенданску забаву. Убрзо, постала сам део београдске „сцене“, прво као „познаница из иностранства“ а потом и као „једна од девојака“.

Тридесет пет мушкараца и жена, од деветнаест до тридесет три године старости пристало је да учествује на мом научном пројекту. Током времена, велики број поменутих не само да су постали кооперативни испитаници већ и пријатељи. Иако различити у погледу нивоа образовања, послова које обављају и личних интересовања, петнаест мушкараца и двадесет жена имају једну заједничку карактеристику: сви они деле схватање (самих себе) као „не баш“ стрејт. Израз „не баш“ стрејт је искоришћен намерно јер ретко ко од испитаника жели себе да етикетира као геја или лезбејку. За неке, овакво одређење није проблематично, док су други, одговарајући на питања о сексуалном идентитету и оријентацији, конфузно одговарали са

„не знам“, „мислим да сам бисексуалан/на“ или „можда сам лезбејка“, „можда сам геј“. Ипак, свако од испитаника је видео себе као „не баш“ хетеросексуалног/-ну и о томе разговарао са људима из окружења.

Рад се фокусира на конкретан тренутак у животу мојих испитаника у којем је геј и лезбејски живот у граду релативно „живахан“. Геј журке су организоване два пута месечно, како од стране најмлађе београдске геј и лезбејске иницијативе „Pride“, тако и приватних организатора. Као последица остварених контаката путем интернета, формирано је неколико неформалних кружока познаника. И пре него што је наступило лето те године, отворен је геј кафић у центру града. У току пет месеци, ја, двадесетшестогодишња антрополошкиња из Холандије, пратила сам ове момке и девојке, покушавајући да разумем начин на који доживљавају своју сексуалну оријентацију. Проводила сам време посматрајући и учествујући у животима ових људи, спроводила обимне интервјуе, била иницијатор групних дискусија. Као резултат свега овога, информације презентоване у овом раду, структурисана су прича заснована на анегдотама, записима из дневника, посматрањима и интерпретацијама прикупљених у периоду између јануара и јуна 2004. године.

У разматрању начина на који хомосексуални и бисексуални мушкарци и жене у Београду доживљавају свој свакодневни живот, корисно је употребити Бауманов [Gerd Baumann] концепт *променљивог идентитета* (shifting identity) на њихово социјално понашање. У делу „Contesting Culture. Discourses of Identity in Multy-ethnic London“, Бауман одређује мењање идентитета као процес у коме удруживање и идентификација са одређеном „заједницом“ зависи од „конкретног социјалног контекста и могућности које произилазе из истог“ (Baumann 1996, 4). Бауманова теза је применљива на мој случај, да у социјалном деловању и изражавању (expression), моји испитаници активно мењају своје сексуалне идентитете сходно окружењу и могућностиима које из истог произилазе.

У овом поглављу ћу детаљно приказати како концепт променљивог идентитета кореспондира са начином на који моји испитаници ступају у односе (interact) са својом непосредном социјалном средином тиме што бирају да изразе своју сексуалну оријентацију у складу са окружењем. Ово поглавље открива разлоге због којих моји испитаници, када су на геј журкама, међу истомишљеницима и особама које су пријатељски настројене према гејевима (gay friendly), бар до одређеног степена, отворено изражавају своју хомосексуалност, док на јавним местима и међу људима који не схватају „сексуалну различитост“ (укључујући чланове породица, колеге, особе са којима студирају) они у потпуности или делимично прећуткују чињеницу да су хомосексуалци. Ово прећуткивање може попримити

облик јавног игнорисања или скривања нечије сексуалне оријентације и хомосексуалне везе, активног лагања те сталних покушаја, да се у очима других „прође“, „провуче“ (pass¹) као хетеросексуалац. Приче које сам током времена чула од мојих испитаника и пријатеља из Београда, расветљавају поменућу праксу провлачења (passing), контроле и мењања хетеросексуалног, бисексуалног и хомосексуалног идентитета. Ова пракса је неопходност у одржавању социјалног и економског положаја ових испитаника у српском друштву. Због тога, сваки параграф текста почиње причом која омогућава увид у начине на које млади гејеви, лезбејке и бисексуалци из Србије договарају свој другачији сексуални идентитет у односу на своје родитеље (1) и своје стрејт пријатеље (2). Приче истичу значај виртуелног простора, омогућеног комуницирањем путем интернета, виђеног као јединог места где испитаници могу бити „оно што јесу“ и где могу упознати истомишљенике (3). Коначно, фокус текста је и став мојих испитаника о јавном манифестовању, приказивању хомосексуалности те виђењима око организовања потенцијалне геј параде у Београду (4).

„Ја сам велико разочарење за моје родитеље“

Док сам била са Љиљом, проводиле смо доста времена заједно. Родитељима сам рекла да ми је момак Влада, Љиљин цимер. Када бих одлазила код Љиље, говорила сам мајци да идем да се видим са Владом. Мајка би ме звала по десет пута у току вечери, што је било врло мучно. Једне вечери, телефон је зазвонио. Била је то моја мајка. Рекла ми је да јој је лоше, да хоће да оде у болницу и да жели да додјем кући. Када сам дошла кући, затекла сам мајку како седи за столом. Изгледала је лоше. Мој отац је седео за другим крајем стола. Осетила сам се постиђеном због осећања да би требало да им кажем истину. Ушла сам у собу. Мајка ме је питала: „Да ли си трудна“?. „Не“. „Ко је твој момак, јел он проблематичан?“. „Не“. „Да ли си наркоманка?“. „Не“. „Јеси ли у некој секти?“. „Не“. „У чему је онда проблем?“. „Ко је твој момак?“. Онда сам им рекла да се не ради о момку већ о девојци. Рекла сам да сам геј. Мајка се скроз изгубила у том моменту.... Отац је рекао: „Жено, не разумем те стране речи, Молим те преведи ми на српски“. Мислим да стварно није разумео. Потом је мајка рекла: „Мужу, у природи наше кћери није

¹ Passing – провлачење: дословно "проћи као неко, нешто", или, у жаргону "провући се". У queer сленгу означава претварање геј особе да је стрејт [стрејташење]. (преузето из: Адриана Захаријевић "Лексикон queer теорије", прим. прев.)

да воли момке. Она воли девојке“. Отац је био бесан и разочаран. Видела сам како им се свет руши. Недељама су ме гледали чудно, као неког изрода. Ја сам велико разочарење за њих јер нећу постати оно што су они хтели да будем. (Кристина, 21).²

И поред доминантних анти-хомосексуалних ставова у српском друштву, могу се навести још неки од разлога за разочарење и осећања кривице које деле гејеви, лезбејке и њихови родитељи. На првом месту, хомосексуалност поткопава темеље традиционалних патријархалних вредности јер имплицира немогућност прокреације а тиме и даље настављање нечије фамилије; нечије „аутовање“ (coming out³) код родитеља ствара уверење да се њихова деца никада неће уклопити у традиционални вредносни систем друштва. Као последица, они се брину око економске добробити и физичке сигурности своје деце. Родитељи подразумевају да њихово хомосексуално дете неће ступити у (хетеросексуални) брак, што значи да му није загарантована сигурна будућност, дељење животних проблема са неким о коме би водили рачуна и ко би о њима водио рачуна када остаре. Исто тако, родитељи се могу осећати одговорним за „девијацију“ своје деце: они се прибојавају да су криви, да ће бити окривљени и осрамоћени пред другима због тога што имају „абнормално“ дете. Жарко је један од многих испитаника који је сажео реакцију своје мајке и мајке његовог дечка следећим речима:

Можда је то због тога што никада неће имати унуке, тога да се брину за нашу сигурност и да на крају да не останемо сами: “Ко ће да ти помаже и кува када остариш?”. Постоје извесне генерализације везане за геј везе (односе); оне не трају. Ти не можеш објаснити људима да није све као у филмовима или онако како се прича. Мајка мог дечка значајно је забринута око будућих унучића и опасности од скинхедова, док моја мајка мисли да је она одговорна за моју хомосексуалност. За њу више нисам савршени син. Она мисли да сам у врсти секте, да су ми геј друштво и геј лоби испрали мозак. (Жарко, 24).

² Сва имена у овом чланку су измишљена. Број поред имена означава старост мојих испитаника.

³ Coming out – разоткривање: синтагма која потиче из фразе “coming out of the closet”, већ се устаљено употребљава у значењу јавног и отвореног иступања и афирмисања властите (хомо)сексуалне оријентације. Јавља се у две равни: као само-откриће и као мање или више јавна обзнана. У активизму или queer теорији, разоткривање задобија димензију политичког чина опирања и супротстављања хетеросексизму. (преузето из: Адриана Захаријевић "Лексикон queer теорије", прим. прев.)

Као Жарко и Кристина, Марко је открио своју сексуалну оријентацију својим родитељима. Његова детаљна сторија показује да је и његовом случају, супротстављање прихватања сексуалне оријентације од стране његових родитеља одраз преовлађујућих анти-хомосексуалних ставова, очекивања стварања хетеросексуалне породице, осећања разочарења, кривице и срама. Иако је откривање његове сексуалне оријентације био компликован процес који се завршио пресељењем из родитељског дома, Марко сматра да је имао доста среће јер је од родитеља добио најбољи могући одговор који се може добити у Србији.

Пре него што сам се аутовао својим родитељима, рекао сам им: "Само чекајте мој рођендан", мислио сам: "не могу те убити за рођендан?". Направио сам списак најгорих ствари које би моја мајка могла да смисли, као на пример, да јој син умире од сиде, да умире од рака, да је наркоман, убица, хомосексуалац, лопов и још понеких.... Дао сам родитељима списак рекавши да сам једно од наведеног на списку и замолио их да размисле шта би могли да толеришу а шта не. Читали су списак око месец дана и на крају рекли да прихватају све сем да сам хомосексуалац или наркоман. Другим речима, моји родитељи би пре прихватили сина оболелог од рака него хомосексуалца. Како год било, мој рођендан је дошао и ја сам написао двадесет страна дугачак текст моје животне приче. Моја рођенданска жеља је била да прочитам текст без икаквог прекидања. Поменути текст сам читао пуна три сата. Рекао сам да сам пробао све: једну годину психијатријског саветовања, три године проведене са бившом девојком Драганом, мислећи: "...ако им кажем да сам пробао све, не могу ме присиљавати да покушавам поново". Једноставно, нисам желео да им дам повод да предлажу нове алтернативе. Пошто сам завршио читање текста, рекли су ми: "Иди у своју собу и не излази док те не позовемо". Мајка је плакала а отац је на лицу имао најозбиљнији израз који сам икада видео...На послетку су ми се обратили рекавши: "За нас је страшно то што си ти хомосексуалац али смо захвални што си нам то саопштио сада... нећемо те дискриминисати због тога, нећемо рећи да је то лоше зато што знамо да ћеш као хомосексуалац имати довољно тежак живот, да ћеш бити понижаван и дискриминисан од стране других људи. Ми ћемо свему томе присуствовати и бићемо тужни због тога. Било би боље када би могао да будеш довољно рационалан и покушаиш да будеш хетеросексуалац. Због свега овога, у кућу не смеиш доводити момке, већ само девојке. Да би их натерао да се осете кривим, рекао сам да ћу наћи начин да организујем своје сексуалне активно-

сти у будућности. Када су ме питали како то планирам да учиним, рекао сам: “Има доста јавних клозета, паркова и празних кревета у становима странаца, можда, више него што то они сами могу да замисле”. Били су претравањени па су предложили: “Продаћемо овај велики стан и купићемо два мања, одвојена стана. Ти можеш живети у једном. Желимо да те виђамо и будемо ОК са тобом; једина ствар коју тражимо од тебе је да нас не подсећаш на своју хомосексуалност. Коначно, једног дана сам добио свој стан. Осетио сам се сретним и тужним у исто време. Био сам у добром економском положају али сам се емотивно осећао усамљеним више него икад пре. Затворили су врата стана. Био сам претравањен. Када сам чуо како пале мотор аутомобила и одлазе почео сам да плачем. Осетио сам се као у затвору; мој стан као неко напуштено острво и родитељи који одлазе бродом остављајући ме да живим свој грозни живот. Моји родитељи су врло хомофобни, али ме исто тако много воле. (Марко, 24).

Иако већина мојих испитаника сматра да су увек на опрезу када је у питању манифестовање другачије сексуалне оријентације, нико од њих није доживео потпуно друштвено и економско одбацивање од стране својих родитеља. Сем неколико изузетака, слично причама Марка и Кристине, испитаници подвлаче да имају добре и брижне очеве и мајке. Ипак, многи од њих су указали да су морали да се суоче са чињеницом да су своје родитеље до извесне мере разочарали. Не могавши да се изборе са очекивањима друштва и породице, млади хомосексуалци у Београду се суочавају са разочарењем њихових родитеља и одбијањем да у потпуности прихвате хомосексуалност своје деце. Двадесетшестогодишња Јелена, студент језика и тридесетогодишњи новинар Срђан потврђују да је социјални притисак средине на хомосексуалце велики, у погледу удаје/женидбе и рађања детета.

Због великог притиска од стране његових родитеља, Зоран и ја смо раскинули. Мислим да је притисак био важан разлог због ког је он нашао девојку, оженио се и има дете. Нико не зна да ми је бивши момак; нико не зна да је геј. (Срђан, 29).

Моја мајка не зна да сам геј, Она не би могла да мисли о мени као о лезбејци. То јој једноставно не би пало на памет. Излазим већ две вечери са девојком и не могу да смислим никакав изговор за трећу. Понестају ми изговори, што ме плаши. Плашим се јер мислим да ће мајка открити да лажем, због чега и паничим. Плашим се да ће нека од мојих стрејт пријатељица позвати; да ће моја мајка разговарати са њима и да ће сазнати да је лажем у вези виђања са њима. Понекад моје стрејт

другарице користим као изговор да се видим са девојком али оне не знају за мене. Мислим, не могу рећи мојим пријатељима да сам лезбејка. То је врло тешко. Исто тако, не желим то речи ни родитељима, мислим, не видим зашто би их шокирала и разочаравала тиме што бих им рекла да нисам нормална, да нисам њихова савршена ћерка. (Јелена, 26).

Евидентно, Јеленина прича указује да лагање и скривање нечег битног као што је блиски однос са особом коју воли може бити прилично заморно и стресно искуство; Иван у другом разговору то формулише на следећи начин: “За сваку изговорену лаж, мора се размислити још двадесет других“. И поред тога, Јелена као и већина других хомосексуалаца у Београду одлучује се да се свесно „провуче“ као хетеросексуална особа у циљу задржавања свог социјалног и економског положаја у друштву. У тексту „Queer Nationalism“ Кевин Мос [Kevin Moss] поменуто провлачење представља као „врсту глуме“: “Скоро сви гејеви и лезбејке могу да се провуку као хетеросексуалци и то чине с времена на време. У многим ситуацијама за нас се претпоставља да смо да смо стрејт уколико себе не издвојимо као геј својом одећом, гестикулацијом или коментарима. (Са друге стране,) у неким случајевима ми одлучујемо да уопште не разуверавамо оне који мисле да смо стрејт. Тако, можемо користити погрешну заменицу за род када причамо о неком кога волимо. Можемо се претварати да нам се допада неко супротног пола... Провлачење, представљање себе као хетеросексуалца/ку је, дакле, врста глуме; то је нешто што већина геј мушкараца и лезбејки научи на врло раном узрасту“ (Moss, 1995).

У том смислу, важан и често коришћена метода при провлачењу је оно што моји испитаници називају *параван* (cover up); то је пријатељ супротног пола који је спреман/на да социјално окружење убеди да је његов изабраник/изабраница хетеросексуалац/ка. У циљу да прикрије своју дугогодишњу везу са Ањом, Маја је нашла параван у Бојану. На једном окупљању у њеном дому, показала ми је слику ње и Бојана загрљених и смејући рекла: “Зар нисмо слатки заједно?“. Онда ми је објаснила: “Сликали смо се на забави пре неког времена. Слика је намењена мојим родитељима. Показала сам им слику како би мислили да ми је он момак“. Слично Ањи, Јелена наводи да је за парове који још живе са родитељима имати сурогат партнера супротног пола *право* решење.

Има парова у којима партнери живе са својим родитељима; они никада немају простора за себе, где могу проводити заједничке тренутке, упражњавати секс, Ово је случај са Иваном и њеном девојком. Обе живе у кућама њихових родитеља у Крагујевцу; Ивана још похађа средњу школу. Јован јој је заме-

на. Он је њен момак из Београда; чак је одлазио у Крагујевац да упозна Иванине родитеље. Иванини родитељи јој на основу тога дају новац да два пута месечно путује у Београд; девојке користе новац да оду на „Pride“ забаве на којима могу бити заједно (Јелена, 26).

Скривање, провлачење (стрејташење), бирање између хетеросексуалног и хомосексуалног идентитета у зависности од ситуације је саставни део живота младих хомосексуалаца у Београду. Претходни текст је илустровао начин на који се млади хомосексуалци у Београду хватају у коштац/преговарају о/савладавају (negotiate) или у потпуности крију своју хомосексуалност из разлога што не желе да разочарају и осрамоте своје родитеље тиме што њихов избор није у складу са традиционалним породичним вредностима. Ипак, упркос осећању срама и разочарења, велики број родитеља у Србији научи, до извесне мере, да се носи са хомосексуалношћу своје деце. Текст који следи објашњава како не само родитељи већ и хетеросексуална браћа и сестре, рођаци и пријатељи мењају своје ставове прихватајући двоструки став према хомосексуалности и сексуалним разликама у оквиру доминантног анти-хомосексуалног дискурса.

Ја сам стрејт момак који понекад одлута

Доста мојих пријатеља је било шокирано и изненађено када сам им саопштио да сам бисексуалац. За њих сам био стрејт. У суштини, ја то и даље јесам. Ја сам стрејт момак који понекад одлута. Пошто сам се аутовао пред најбољим пријатељима, двојица пријатеља су ме позвала да изађемо на кафу. Питали су ме јесам ли стварно геј на шта сам одговорио „не“, пошто то заправо и нисам. Рекли су ми да су разговарали међусобно о томе и да су се сложили да је то нешто неприродно. Рекли су да не желе више да се друже са мном. Неколико дана потом, позвали су ме поново рекавши: „Извини, претерали смо.“ Причали су поново о свему и рекли: „То је погрешно, али пошто ти то радиш, то је ОК са нама“. Један други пријатељ је рекао да ће ме пребити за следећу геј параду. Поменути двојица су прихватили целу ствар као позитивну. Један од њих ми је био цимер у студентском дому у коме сам живео. Сећам се вечери када нас четворо спавало у нашој соби...Ја сам делио кревет са својим дечком, док је он делио свој са девојком. Једног тренутка сам чуо њено шапутање. Онда сам чуо њега како говори гласно: „Уколико имаш проблема са њима двојицом који леже заједно у кревету, онда је боље да идеш у своју собу!“ (Иван, 26).

Одбијајући да живи у лажима, Иван је у једном тренутку свог живота открио своју бисексуалност људима до којих му је стало. Прича о његовом аутовању својим хетеросексуалним пријатељима значајна је јер подсећа на велики број прича које сам чула током истраживања. Иванов наратив расветљава не само чињеницу да прихватање од стране хетеросексуалних пријатеља варира од особе до особе, већ открива парадоксалност општег става друштва према бисексуално и хомосексуално оријентисаним мушкарцима и женама у Србији. Суштински, одговор који је Иван добио од своја два пријатеља: “То је погрешно, али пошто ти то радиш, онда је ОК”, уобичајен је одговор многих хетеросексуалних људи у Србији, којима су се аутовали њихови би/хомосексуални пријатељи и рођаци. Жарко објашњава овај дупли стандард у следећој изјави:

Постоји разлика између генерално установљених идеја о хомосексуалности и оних које се тичу појединаца. Људи овде сасвим слободно кажу: “Мрзим геј популацију, али ти си ми брат и то поштујем”. У почетку, мој најбољи пријатељ је био изразито хомофобичан; његова сестра је имала најбољег пријатеља који је био геј. Поменути пријатељ је заузео резервисан став према том момку, Убрзо, пошто га је боље упознао, био је ОК са њим. Променио је своје мишљење и њих двојица су постали добри пријатељи. У суштини, потребно је да људи упознају мало боље неку хомосексуалну особу и да схвате да се он/она суштински не разликује од њих. (Жарко, 24).

Очито, постоји разлика у начину на који људи реагују на хомосексуалност на јавном и приватном нивоу. У делу „Contesting Culture“ (1996) Герд Бауман прави разлику између владајућег (dominant) дискурса, оног који дефинише етничке групе у Саутхолу (Southall) као заједнице, те идентификује (поистовећује) сваку од ових заједница са материјалном (видљивом) културом. Поред овог, Бауман одређује и демотички (demotic) дискурс, буквално пучки дискурс, који преиспитује и који се супротставља преовлађујућем дискурсу. Када се поменути концепти доминантног и демотичког дискурса примене на случај ставова према хомосексуалности у српском друштву, може се тврдити да доминантни дискурс дефинише хомосексуалце као хомогену групу болесних или абнормалних не-Срба која пати од „хомосексуализма“; хомосексуалци су стереотипизирани и представљени као „чудно-страно-западно-Друго“. Међутим, док се јавно изразито противе хомосексуалности, приче мојих испитаника указују да приватно људи теже пропитивању и противљењу доминантном анти-хомосексуалном дискурсу. Суочени са обелодањивањем сексуалне оријентације својих ближњих, људи увиђају да хомосексуалност није нешто што постоји далеко од њих, већ да је то

ствар која се тиче њихових пријатеља или чланова породице. Као последица, они делимично или у потпуности коригују своја претходна убеђења. Двоструки карактер става према хомосексуалности видљив је и на примеру шоу бизниса и забаве. На пример, телевизијске личности, као што је познати имитатор Карамела или ликови Џек (Jack) и Вил (Will), два главна геј лика у ТВ серији "Вил и Грејс" ("Will and Grace"). Ипак прихватање хомосексуалности, кроз примере ликова у поменутој серији емитованој сваког радног дана од шест поподне и десет увече на Б92⁴, нема другачији значај сем забавног. Управо супротно, може се рећи да присутност ове серије на српској телевизији потврђује двострукост става према хомосексуалности многих Срба. Велики број мојих испитаника наглашава да не сме никако погрешити и заменити популарност Карамеле те серије "Вил и Грејс" са толеранцијом:

Вил и Грејс је комедија, серија, а Џек је само лик из ове серије. Он је смешан и потиче људе да смеју; то је његова улога, он је глумац. Међутим, уколико би неко хтео да буде такав у стварном животу, људи би сигурно рекли: „Уууу, он је педер“ (Милица, 29.)

Слично Баумановим становницима мултиетничког Саутхола који учествују у исто време у доминантном али и у демотичком дискурсу (Baumann 1997, 214), у Београду људи углавном презентују доминантни хетеросексуални дискурс српског друштва док према својим хомо/бисексуалним пријатељима се служе демотичким. Двозначност у одношењу се, на пример, може уочити међу Ивановим пријатељима који његову бисексуалност не узимају увек у обзир озбиљно, понекад га сматрајући „стрејт момком који понекад залута“. Слично Ивану, који не зна тачно како блиски пријатељи доживљавају његову другачију сексуалност, Жарко не потенцира тему хомосексуалности пред својим блиским пријатељима:

У суштини, не знам шта моји пријатељи стварно мисле о томе. Сматрам да су без предрасуда; они не маре када чују да је неко геј. Ипак, ја и даље не знам шта они стварно мисле; да ли мисле да је то нешто нормално или једноставно не пропитују то јер сам ја њихов пријатељ. Ја не потенцирам тему хомосексуалности; ако питају, ја им причам о томе. Не про-

⁴ Б92 је основан 1989. године као омладинска радио станица за територију Београда. Од тада је прерастао у компанију која, између осталог укључује, националну телевизијску мрежу. Телевизија Б92, у овом тренутку, је гледана од стране деведесет посто укупног становништва Србије. Позната је по свом независном новинарству и заступању људских права.

тивим се причају о хомосексуалности али не волим да им намећем своје идеје о томе. Волим да правим шале на рачун тога, као и моји стрејт пријатељи. Не осећају се увређени када се шалимо око тога (Жарко, 24).

Не форсирајући питања везана за другачију сексуалност, чини се да се Милица, Жарко и велики број испитаника у истраживању конформира са идејом да је хомосексуалност приватна ствар и да поштују став великог броја људи из Србије који „не маре“ за хомосексуалност све док хомосексуалци (неким својим актом) „не ометају њихову приватност“⁵. Многи млади хомосексуалци у Београду изражавају да се осећају мање слободним међу својим стрејт пријатељима него међу својим пријатељима који су гејеви, лезбејке или бисексуалци. Консеквентно, значајан број испитаника наводи запостављају своје хетеросексуалне познанике јер осећају да су боље схваћени, више повезани са својим хомо/би пријатељима. Тако на пример, Жарко признаје да је понекад склон да изневери своје стрејт пријатеље:

У геј свету нема цензуре. Ја не изазивам своје геј пријатеље и не осећам се да им намећем своје идеје. Неко може да прича о свему везаном за секс, док би такав разговор са стрејт пријатељима у најмању руку био необичан. Осећам се много отворенијим међу геј људима; много сам опуштенији и осећам се комотније у таквом окружењу. (Жарко, 24).

Слично, Тијана говори о својим геј пријатељима и лезбејкама на следећи начин:

Са њима се осећам добро; причамо о својим искуствима; искуствима везаним за скривање и томе колико нам је дозлогрдило да се кријемо, на пример... (Тијана, 22)

Слично Тијани, Ана посвећује мање пажње својим средњошколским пријатељима него што је то чинила раније, док није упознала хомо/бисексуалне пријатеље. Она објашњава да више воли да проведе време са „девојкама“ него са стрејт пријатељима јер је атмосфера са њима много „опуштенија“:

Сваког дана сам у контакту са својим геј пријатељима. Ретко да се и виђам са стрејт пријатељима из средње школе, можда једном у два месеца. Раније сам их виђала сваког дана. Ако ме, на пример, позову стрејт пријатељи и једна од девојка, ја бирам девојке, јер је са њима много опуштеније. За

⁵ Интервју са женским саветником, 29. фебруар 2004.

стрејт пријатеље често смислим изговор, као: "Не, заузета сам, имам пуно посла". А када постане критично, провозам се аутом по граду да бих се нашла на пићу са њима. То је много лакше него да им објашњавам шта заправо радим у животу. Увек нађем неки изговор али не знам колико ће времена проћи пре него неко приупита: "Ана, шта ти заправо радиш?" (Ана, 25).

Марко, Милица и Јелена признају да се међу хетеросексуалцима осећају мање опуштенијим. Они се не осећају као да могу бити „отворено геј“ пред својим пријатељима и причају о својој сексуалној оријентацији јер не желе да шокирају пријатеље, као Јелена, која својим пријатељима уопште није признала да је геј:

Имам стрејт пријатеље али са њима не могу да причам о свему; не могу да им кажем да сам једне вечери био са једним момком а већ следеће са неким другим. То би био шок за њих; врло је чудно (Марко, 24).

Не могу да се осећам опуштеном овде. Ако направим журку, увек ће доћи неко ко не зна за моју везу са Маријом. Онда не могу да се опустим. Чак и да сви знају за нас, они се неће осећати опуштеним уколико загрлим Марију. Добро, уколико би били пијани, опустили би се...Са геј пријатељима је другачије; сви смо исти, нико те не гледа чудно (Милица, 29).

Пре неког времена, отишла сам на журку стрејт пријатеља. Било је тако блесаво, сви ти парови и ја са њима. Девојке су могле повести њихове глупе мужеве који су без пара или образовања, а ја нисам могла да поведем своју девојку" (Јелена, 26).

Задња прича која илуструје двојни карактер ставова стрејт пријатеља долази од Марка. Он наводи да је својој најбољој другарици само „чудни пријатељ“ за кога у њеном животу неће бити места када се она уда и роди дете, све из разлога што се она боји да ће њено дете, по угледу на Марка, израсти једног дана у хомосексуалца:

Моја најбоља пријатељица је ОК са чињеницом да сам геј. Она ме чак и саветује око мојих хомосексуалних веза. Али она није ОК са мојим момком и тиме да се нас двојица љубимо, на пример, пред дететом. Плаши се да би малишан касније постао хомосексуалац. Суштински, ја сам њен чудни пријатељ, и за сада то је океј за мене. Ипак, питам се, шта ће се десити после дипломирања? Она ће имати посао, мужа и пожелеће да има дете. Тада за мене у њеном животу неће бити места....Знам да ће ми пријатељица чак дати дете да га држим

у рукама, грлим и љубим, али дете неће смети да зна да је чика Марко хомосексуалац (Марко, 24).

Очевидно, на основу примера наведених у претходном тексту, врло мало гејева и лезбејки у Београду је жељно да у потпуности обелодани своју хомосексуалност у јавности јер стрепи од срамоћења породице, губљења подршке и могућности да буду напуштени од стране чланова породица и пријатеља. Следеће поглавје ће указати на разлоге због којих моји испитаници једногласно сматрају интернет њиховим „спасиоцем“; њиховим „ослобођењем“.

„Био/ла бих потпуно сам/а да нема интернета“

Знам да сам геј од своје осме године али сам дуго био без иког и препуштен себи. Био бих и даље да није интернета. Потичем из Босне али када је читаво срање почело, ја и мајка смо се преселили у врло мало село у Србији. То је било такво село у коме, уколико пољубиш девојку испадне као да си се љубио са целим селом. Тако, док нисам почео да четујем преко интернета, живео сам у црној рупи. Нисам знао никога. На пример, на gay-serbia.com може се срести пуно људи који нису из Београда већ из малих места из унутрашњости. Они немају новац али ни подесне разлоге због којих би путовали у Београд и упознавали људе. Једина ствар коју имају је чет (chat). Када сам 1998 године стигао у Београд нисам знао где да тражим, где да идем и шта да радим. Нисам познавао ниједну геј особу пре него што сам почео да користим интернет, ниједну. Стално сам имао сумње типа: „Можда је то онај момак“ али бих убрзо помислио: „Не, то само моја жеља промаља своју ружну главу“. Генерално, мислио сам нема пуно геј особа овде. Али онда сам се повезао на интернет. Упознао само људе и чуо за „Клуб X“ и ствари су се промениле. Увек сам мислио да никада нећу наћи никога али нисам био песимистичан, нисам очајавао. Планирао сам да једног дана одем из земље и нађем своју срећу негде другде. Онда се догодио интернет и постао најважнија ствар од свих, иако сам све време имао осећај да ме неко прати и посматра. Моја мајка је својевремено радила на високој позицији и стално ме упозоравала да будем обазрив; да не пијем пића која нису отворена пред мојим очима и томе слично. Милошевићево време је било врло параноично, а пошто је увек могуће да неко прати моја логовања на интернет, осећао сам благу параноју и поводом тога. Почео сам постепено. Прво сам посећивао сајтове са мушким доњим вешом. Убрзо, скидао сам неке ствари са интернета и гвирнуо на gay-serbia.com. Оставио сам неколико анонимних

постова на форуму gay-serbia.com и пре око годину и по дана решио да се региструјем тамо. Када сам сазнао да је био организован састанак форумаша, послао сам поруку изражавајући да сам разочаран што нисам био позван. Мало времена је прошло када сам добио поруку од једног момка са форума који је написао: “Чуо сам да си желео да присуствујеш журци форумаша. Можеш доћи на следећу која је планирана за 26 април“. Отишао сам на журку, била је то друга журка форумаша икада и тамо упознао мог садашњег дечка. И он је био члан форума. Његова мајка мисли да је он у некој секти. Има пуно секти у Србији а једна од њих се зове форум. Форум, ...форумаши....видиш? (Жарко, 24).

Евидентно, интернет је променио много тога у животима Жарка и његових хомосексуалних и бисексуалних пријатеља у Србији. Неочекивано, интернет је дозволио овим људима приступ информацијама о хомосексуалности паралелно омогућивши да ступе у контакт са истомишљеницима на врло прост начин. Комуникација је постала простија, лака и сигурнија него икад пре. Као што је то Теа Николић објаснила у интервјуу: “Интернет је променио много тога не само за гејеве и лезбејке већ, на пример, за фетишисте, садомазохисте итд. Успостављање анонимних контаката, брзо и лако, омогућено је управо овим видом комуникације“.⁶

Не само Жарко, већ и остали испитаници које сам упознала он-лине или преко људи које сам знала са форума Gayten-LGBT⁷ (gay-serbia.com/forum) и Дечко⁸ (decko.campware.org/forum) истицали су да је интернет променио њихове животе. Једногласно су се сложили да је интернет право место где се могу наћи информације о хомосексуалности, о свакодневном геј и лезбејском животу, журкама, догађајима те како такво најбоље је место где се може ступити у контакт са другим гејевима, лезбејкама и бисексуалцима у Србији. Бројне су изјаве у којима испитаници реферирају на интернет као на врсту спасења. Тијана је једном узвикнула да је интернет „њено ос-

⁶ Интервју сам Теом Николић, Деве, 27 јануар 2004.

⁷ Center for the Promotion of LGBT Human Rights; http://www.gay-serbia.com/gayten_lgbt/index.jsp, који је почео да обавља активности почетком 2002. Просторије организације су лоциране у Београду. У јулу 2002, Gayten-LGBT заједно са Организацијом за лезбејска људска права Лабрис добио European Pride Award за Параду поноса 2001 у Београду (видети Veug 2003).

⁸ Дечко – straight friendly магазин је часопис који се једном месечно издаје од стране новосадске ЛГБТ организације New Age/Rainbow. То је једини геј часопис који се издаје у Србији и Црној Гори. Иако се у називу часописа помиње „дечко“, часопис се не обрађа мушким хомосексуалцима већ покрива проблематику која се тиче читаве српске ЛГБТ популације.

лобођење“: “половина геј људи које сам упознала, упознала сам на интернету“. Слично, Ана више пута указује да на интернет гледа као на врсту личног „спасења“. Она каже да пре него што се повезала на интернет „никада није упознала геј особе“ већ се само дружила са стрејт људима. Све се то променило када је открила геј вебсајтове, посебно форум gay-serbia.com; форум који она сада тајно посећује сваки дан:

Отац и ја користимо исти рачунар. Он не зна енглески. На интернету сам пронашла вебсајт Дива, енглеског магазина за лезбејке. Поменути сајт је садржао линк за [gay-serbia](http://gay-serbia.com) тако да сам на тај начин нашла линк за форум. Дуго времена користила сам овај сајт као линк за форум. Одскора, мој отац има свој рачунар, тако да је стари ослобођен само за мене. Мој рачунар се сада налази у мојој соби, сасвим супротно од собних врата што ми оставља времена да кликнем „x“ када неко улази у собу. Ово радим јер могу да виде глупа велика слова на вебсајту – [gay-serbia](http://gay-serbia.com). На почетној страни вебсајта то није видљиво толико, али на форуму,... Нема начина да сајт можеш користити у интернет кафеу. (Ана, 25).

Интернет је на сличан начин променио и животе Кристине и Горана:

Када сам добила рачунар, открила сам да постоје друге девојке попут мене. Сећам се тачно и датума када сам га добила – био је то 21. фебруар 2001. Открила сам gay-serbia.com и тамо упознала своју прву девојку. Моја мајка сваљује кривицу на интернет за све што сматра погрешним које мене. Са интернетом сам почела да живим и налазила све што ме је интересовало; не само девојке, већ пирсинге, тетоваже, музику и мој будући посао у ТВ продукцији. Свакако, плашила сам да не будем откривена, пошто сам добила свој рачунар почела сам да се закључавам у своју собу. Родитељи су се плашили да користим дрогу. Када су ми забранили да се закључавам у собу, почела сам да сурфујем ноћу. Пре целог искуства са интернетом била сам у потпуном мраку. Имали смо само један телевизор у кући, а родитељи су ми били врло, врло религиозни и традиционални. Чак иако виде сцене на којима се стрејт особе љубе, они мењају канал (Кристина, 21).

*Интернет је врло, врло битан, јер је учинио да се осећам боље и будем много опуштенији у односима са људима. Успут, омогућио ми је да упознам много оних попут мене. Људи које сам упознавао *on-line* су битно другачији од оних које сам упознавао пре – „лицем у лице“. Људе које сам упознавао у Карађор-*

Ђевом парку и у „Х Клубу“ показивали су врло уска интересовања, углавном везана за секс. С друге стране, особе које упознајем преко интернета имају шира интересовања, што мени више одговара јер налазим да више волим да причам о људима, него о сексу. Иначе, упознао сам много више људи преко интернета него у „иксу“. Много је лакше комуницирати са неким преко интернета него уживо. Све људе које знам и са којима се дружим, упознао сам преко интернета (Горан, 20).

Поред тога што нуди информације и могућност за лакше остваривање социјалних контаката, интернет својим српским корисницима обезбеђује припадност, слободу и изнад свега осећање укључености у друштво. У друштву у коме су хомосексуалци суочени са хетеросексуалном доминацијом, снажним анти-хомосексуалним ставовима и где се већина гејева, лезбејки и бисексуалаца плаши социоекономског искључивања, до одређеног степена, форуми и chat-ови служе као места за социјалну инклузију. Упознавање истомишљеника преко интернета и сакупљање истих у сајберпростору (cyberspace) и у стварном животу, смањује осећање отуђења и искључења из друштва. Интернет не нуди искључиво осећање припадности и уверење да неко „није једини“, већ омогућава, до одређеног степена, независност и слободу кретања ван граница зацртаних од стране хетеросексуалног друштва. Марија објашњава њену мотивацију да тражи друге хомосексуалне мушкарце и жене преко интернета следећим речима:

Сем својих девојака, никад нисам упознавала геј особе. Нисам желела више да се осећам посве чудном у хетеросексуалном свету. Одувек сам се осећала као странац, чак и са својим стрејт пријатељицама. Оне ме обожавају, али ја увек имам осећај као да сам ванземаљац. Хтела сам да упознам другачије људе (Марија, 27).

Критеријуми за приступ сајберпростору су врло ниски; свако може постати члан форума или чета, потпуно анонимно. Посматрано на овај начин, интернет обезбеђује српским гејевима и лезбејкама алтернативни простор на коме могу бити штогод појеле. Иако се већина корисника, на пример чланова gay-serbia форума, међусобно познаје по именима, форумски надимци остају битни у међусобној комуникацији, чак и ван оквира сајберпростора. Када ме је први пут Жарко контактирао, на пример, наша права имена нису била помињана. Јављајући се на свој мобилни телефон са „хало“, саговорник са друге стране „жице“ је одговорио: „Хало, овде Adrenochrome, да ли је то Destiny (Судбина)?“. У бити, надимци нуде алтернативни идентитет; име за дупли живот, активно коришћен од стране оних који се упуштају у овакав живот. Њихова употреба не јемчи само међусобно

препознавање; они омогућавају сигурну комуникацију која је неразумљива онима који је „прислушкују“. Значај анонимности и надимака је чак видљив и у два догађаја организованих од стране Gayten-LGBT у 2000. и 2003. години названим „аутовање са надимком“ („coming out with nick“). Судајући по изјави Gayten активисте Deivana, организатора пројекта „Стратегија надимка“⁹, име овог догађаја је инспирисано „утицајем интернета“ и чињеницом да нико у Србији не може да буде отворено геј: „Многи људи овде живе дупле животе и користе надимке. Плаше се оутовања, због, на пример, економских последица које оно може да проузрокује“.¹⁰

Посматрано из друге перспективе, врло мали проценат становништва Србије има приступ интернету¹¹. За већину хомосексуалаца у Србији, посебно за оне који живе на селу, интернет је и даље неприступачан. Отуда, подједнако, и виртуелна он-лине заједница и стварна геј сцена у Србији су мале, а геј живот је одређен чврстом социјланом контролом, менталитетом „свако зна сваког“ и превеликом причом и оговарањем. Многи од испитаника су скренули пажњу на ове моменте и тешкоће приликом проналажења потенцијалног партнера:

Геј сцена је тако мала. То је мали круг људи. На журкама Pride-a у Сап-Сап-у скупљају се људи који имају интернет приступ или који за журку сазнају на неки други начин. То је максимум од око седам стотина људи, тако, на највећој журци се скупило око седам стотина људи, док у целој Србији живи десет милиона и још око четрестотина педесет хиљада у Црној Гори. Сви знамо једни друге. После четири године, знам за сваку девојку и то са киме је била. То не могу да поднесем више, сви само причају (Тања, 22).

Сцена ми је скроз досадила; тако је мала. Пре неког времена објавио сам лични оглас on-line. Одговорила су ми четворица момака с тим што сам тројицу већ знао од раније (Иван, 26).

Евидентно, Интернет комуникација је била најважнији начин упознавања људи за многе гејеве, лезбејке и бисексуалце у 2004. години. Ипак, поставља се питање: где неко треба да оде да би упознао људе истих сексуалних интересовања у Београду уколико нема ин-

⁹ Више о овоме може се видети на: <http://www.gay-serbia.com/scena/2003/03-09-30-cown2/index.jsp> (прим. прев.)

¹⁰ Интервју Gayten, 9 јануар 2004. године.

¹¹ У 2004 години, 24, 4% домаћинстава у Србији и Црној Гори је имало интернет приступ. За више информација погледати:

(http://www.itu.int/ITU-D/ict/mexico04/doc/doc/14_BIH_e.pdf)

тернет приступ? Како упознати остале хомосексуалце ван сајберпростора? У следећем поглављу назначићу ограничене расположиве могућности за вођење геј живота у главном српском граду и показати како су, изнад свега, судећи по одговорима велике већине испитаника, *Асоцијација за промоцију људских права сексуално различитих људи – Pride* и њихове такозване *Pride журке* утрле стазу геј животу и дискусији о јавном coming-out-у у српској престоници.

„То је као (протестна) шетња против Милошевића“

Дефинитивно нећу ићи на Параду поноса. После убиства премијера Зорана Ђинђића у марту 2003 године, политичка ситуација у Србији се погоршала. Више је страха, више је фрустрације. Заказана геј парада за 17. јул неће само привући више од десет хиљада људи и стотину полицајаца већ и на хиљаде хулигана. Можда ћу бити присутан догађају уколико буде организован на неком приватном месту као што је Сава Центар или Дом Синдиката, највећем биоскопу који може примити и до хиљаду и по људи. Опет, онда постоји шанса да твоје лице буде емитовано на телевизији; али таква могућност постоји и онда када би се парада организовала на улицама. Затворени простор би спречио масакар. Уствари, парада је као протестна шетња против Милошевића. Волео бих да се нешто деси, али не знам да ли бих змогао храбрости да присуствујем томе (Марко, 24).

У 2004. години, „Pride“ даје нову димензију геј животу у Београду. Од јануара наовамо, асоцијација организује оно што је врло брзо постало познато као „pride журке“; велике по карактеру, праћене полицијском заштитом, ове журке теже да промовишу и прикупе средства за другу геј параду ће се одржати 17. јула 2004. у Београду. Поменуте промо журке нису само надоместак врло ограниченим могућностима за упознавање и флертовање са новим познаницима већ, по Марку, оне својим посетиоцима пружају јединствен осећај слободе.

Pride мења нешто. Њихове промо журке су шанса да се ушета у београдску дискотеку међу стотине људи и да се осећа пријатно. Постоје и друге журке, приватне, али оне су много ризичније јер нису заштићене полицијом (Марко, 24).

Ипак, супротно позитивним одјецима које су Pride промотивне журке изазвале, ставови мојих испитаника о главном циљу читаве Pride организације, организација друге *Параде поноса* у Београду, мање су ентузијастични. Исказана резерва не треба се објашњавати само страхом од могућег новог насилног наставка прве параде, иако

је по Горану и Марку претпостављена бруталност врло важан разлог неприсуствовању:

Нема шансе да присуствујем Pride паради у јулу. Биће то још један масакр (Марко, 24).

Убеђен сам да ће предстојећа парада, уколико ће се одржати, бити исти или гора од претходне. Уколико бих присуствовао паради и срање почело да се дешава, бежао бих колико ме ноге носе. Свакако, упркос свему, желео бих да будем насилан као и нападачи, мада такав никада не могу бити. Ја сам исувише племенит и нежан (Горан, 20).

Ризиковање откривања сопственог сексуалног идентитета читавој земљи тиме што би учествовали на геј паради, може бити још једно објашњење за оклевање међу мојим испитаницима:

Нећу учествовати на прајду јер не желим да ме рођаци виде на телевизији. Не желим да постидим своје родитеље тиме што би ме видели на ТВ-у како учествујем на Паради поноса. То је део одговорности коју имам према родитељима (Кристина, 21).

Почетком 2004. године, завршене су дискусије о томе ко ће и ко неће, зашто и зашто не, ићи на *Параду поноса*. До краја априла исте године Pride је отказао планирану параду. Тања, члан Pride асоцијације, објашњава да је одлагање догађаја последица недостатка новца и подршке читавом догађају:

Морали смо да откажемо параду. Иако нас је подржала већина геј организација у Београду, нису нам пружили неопходну подршку. Чак и поред тога, нисмо имали довољно новца да платимо обезбеђење и смештај онима који долазе из других места да присуствују паради (Тања, 22).

Председник Pride-а сматра да је главни разлог отказивања *Параде поноса* био тај што организација „није успела да обезбеди средства за приватно обезбеђење“: “То је било 80% разлога неодржавања. Осталих 20% је недостатак ресурса, углавном људских ресурса. Права и сигурна парада, на којој би све ишло глатко, не може се организовати са четири особе које раде пуно радно време у овом тренутку. Требало би да петнаест до двадесет људи буде спремно да ради за Pride пуно радно време. Ту се рађају два проблема. На првом месту, ту је проблем аутовања. Уколико неко учествује у организацији параде, врло брзо сви ће знати за њега/њу. Други проблем је да једноставно нема новца да се људи који раде у организацији плате“. Као резултат отказивања *Параде поноса*, Pride промотивне журке су доживеле крај. Задња журка организована је у *Can-Can*-у, 21. маја

2004. године под насловом „задња журка на земљи“. Иако је Pride иницијатива потакла велики број приватних алтернатива, отказивање полицијски заштићених журки Pride-а је нешто за чим ће се жалити, као што то чини Марко у следећем пасусу:

Pride жели да прекине са журкама. На задњој журци у Сап-Сап-у било је тек око 350 људи. То је тек једна трећина капацитета које место може примити. Рекао бих „ко јебе Параду поноса“; не марим за параду, али за журке... Мој социјални живот је побољшан тим журкама, а не парадом. Можда нека социјална или правна ствар проистекне од параде, ипак мени треба полиција. Чуо сам да скинхеди на форумима покушавају да уђу у траг местима на којима се гејеви окупљају, како би отишли и тукли их на тим местима. Често се дешава да чекају испред „Х клуба“ да гејеви и лезбејке напусте клуб како би их пратили и нападали. Обезбеђење не реагује сем уколико нападачи не оштећују клуб. Нико не води рачуна о нама сем полиције. Скинхеди не прилазе Сап-Сап-у јер знају да тамо постоји полицијска заштита (Марко, 24).

Ипак, велика већина мојих испитаника се сложила да је отказивање параде паметна одлука. На пример, Жарко верује да би парада предвиђена за јул резултирала насилним окршајем:

На форуму, (један) скинхед је написао следеће: „Сада са оваквом ситуацијом на Косову људи имају потребу да искажу свој бес¹². Геј парада би била савршена прилика за тако нешто“. Бар једном да олош каже нешто паметно (Жарко, 24).

¹² У среду, 17. марта 2004. године борбе између Срба и Албанаца у Косовској Митровици резултирала је смрћу најмање десеторо људи. Најмање три стотине људи је повређено. Ово су биле најтеже борбе од 1999 године наовамо. Разлог ових немира је извештај Албанских медија о давлeњу двоје албанске деце. Њих су српска деца нагонила у реку Ибар. Треће албанско дете је прогласено несталим. Причу о целом догађају је испричало четврто дете за које се тврди да је препливало реку. Убрзо пошто се вест проширила, стотине Албанаца из јужног дела Митровице је напало северни део града који је насељен Србима. Ситуација је ескалирала и довела до таласа насиља на читавом Косову, које се до вечери пренело и на Србију. Десетине хиљада људи је протествовало улицама Београда, незадовољних положајем Срба на Косову. Цамије у Београду и Нишу су запаљене. У центру града, у коме је читаве ноћи био блокиран саобраћај, уништене су фасаде MacDonalds-а и Америчке амбасаде. Ултранационалистичке вође позвале су Србе да подрже своје сународнике на Косову; наредних дана, неколико комеморативних церемонија је организовано на Студентском Тргу и испред Храма Светог Саве у Београду. У недељу 21. марта проглашен је национални дан жалости.

У конверзацији са Милицом, Маријом и Аном, саговорнице су заступале тезу да њихови земљаци и земљакиње уопште нису спремне да се носе са присутношћу хомосексуалности у њиховој земљи, а камоли да она (хомосексуалност) демонстрира у форми геј параде. Иако одмерене, оне ненамерно описују суштину цивилизацијске дебате тиме што представљају Србију као хомофобичну балканску земљу супротстављену модерном, геј пријатељски настројеном Западу:

Ана: Имали смо рат последњих петнаест година и људи мисле да немамо времена за геј и лезбејска питања сада. Можда ћемо имати времена за десет година али за сада све је у знаку тражења хране. Људима је овде потребно више времена за решавање других ствари. Геј питање је део Европе који ће евентуално доћи и до нас.

Милица: Ипак до тада ћемо остати балканска, комунистичка земља а људи овде мисле да све што је лоше долази из Европе, са Запада. Геј „проблем“ виде као један од начина за сјебавље популације.

Марија: Да, људи овде мисле да Сједињене Државе и Запад мрзе Србе због рата и осталог.

Ана: (клима главом): Мхмм, ми смо кољачи.

Милица: А Западна Европа доноси патњу. То што постоје хомосексуалци у Србији, значи да нећемо имати повећања броју становника зато јер се геј особе не прокреирају. То је теорија завере: геј људи широм света су део те завере. Прихватање хомосексуалних односа би уништило нашу културу.

Ана: Суштински, људи не воле да се баве хомосексуалношћу. Били смо у изолацији исувише дуго, већ ионако има превише проблема. Људи не желе да се суочавају са још једним проблемом. То је лоше за нас, али шта можемо радити? Чак иако би Pride успео да одради геј параду, како могу очекивати од нас да се аутујемо и кажемо: „Хеј, ја сам лезбејка“.

Исте вечери звала је Јелена да ме обавести о политичкој дискусији у емисији „Клопка“, talk-show-у који се емитује на БК телевизији. Сумирајући емисију, она каже:

Клопка је била на телевизији, знаш, онај политички talk-show на БК. Неколико кандидата за председничке изборе говорило је о Паради поноса јер је један студент из публице поставио питање. Било је стварно лоше. Један кандидат, познати кик боксер, потпредседник Арканове Странке Српског Јединства и Цецин кум, је отворено изјавио да ће да бије гејеве 17-ог ју-

ла. Други кандидат је био председник партије Срба који живи ван Србије. Он тренутно живи у Француској. Рекао је да иако је хомосексуалност уобичајена појава у Француској, њему се такве ствари не свиђају. Трећи кандидат је био председник Сељачке странке. Рекао је да иако хомосексуалност није нормална ствар, он би дозволио параду да се одржи, јер је уверен да то не би променило било шта. Бар се водитељка успротивила кандидатима. Рекла је: „Како можете да кажете тако нешто? Како можете да будете против ових људи? Они су такође гласачи“. И пошто су саговорници рекли: „Не, они то нису“ она им је одговорила: „Да ли ви говорите да они нису грађани као и ми? Како можете бити тако нетолерантни?“. Онда се читав шоу завршио а поменути боксер рекао: „Видимо се 17-ог јула“. Није знао да је парада већ отказана.

Од тока политичке дискусије у „Клопки“ и одлагања Београдске Параде поноса до нужности за сталним усаглашавањем и скривањем сопствене другачије сексуалне оријентације пред пријатељима, колегама, преко двојног, резигнираног прихватања хомосексуалности од стране својих родитеља; од ограничених могућности за упознавање или флертовања са другим геј особама или провођења времена у интимности са својим љубавником/љубавницом и брига око тога да се буде јавно етикетиран/а као хомосексуалац/ка, до насилног тока претходне Параде поноса у 2001. години, праћеног увредама и нападима на хомосексуалне мушкарце и жене у Београду. Много прича и примера презентованих у овом поглављу сугеришу да Анина, Маријина и Миличина анализа може бити прилично близу српској истини.

Литература

- Baumann, Gerd. 1996. *Contesting Culture. Discourses of Identity in Multi-ethnic London*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1997. Dominant and Demotic Discourses of Culture. Their Relevance to Multi-ethnic Alliances. In *Debating Cultural Hybridity: Multi-cultural Identities and the Politics of Anti-racism*, ed. Pnina Werbner and Tariq Modood, 209–225. London: Zed Books.
- Moss, Kevin. 1995. Queer Nationalism. Paper presented at the International Conference on Homosexuality, Ljubljana.
- Veur, Dennis van der. 2003. *Homosexuality in South Eastern Europe*. Amsterdam: COC Netherlands/HIVOS.

Текст са енглеског језика превео Драган Николић

**DOWN AND OUT IN BELGRADE: AN ETHNOGRAPHIC
ACCOUNT ON THE EVERYDAY LIFE EXPERIENCES OF
SERBIAN GAYS AND LESBIANS IN 2004**

Summary

This paper highlights the difficulty and the complexity of maintaining a different sexual identity in a hetero-normative and homophobic social environment. The image of the dual character of attitudes towards homosexuality as well as the consequences of a public expression of different sexual identities is presented. In such a social milieu, shifting of possible sexual identities (heterosexual, bisexual, homosexual) comes as a necessity for many homosexual Serbs in order to preserve their social and economic position in the society. In addition to given accounts, the author reflects upon the role of the Internet as the main means of communication to be utilized in order to contact other members of the homosexual community.

Key Words: Homosexuality, Homophobia, Self-understanding, Shifting of Identities, Passing, Dual Attitude, The Internet.